

Inhoud

Toespraak dhr. B.J. Diazoni, Voorzitter Stichting Herdenking Gevallen en Slachtoffers in Nederlands-Indië.....	1
Toespraak dhr. mr. J.H.C. van Zanen, Burgemeester Gemeente Amstelveen.....	3
Toespraak dhr. W. van Lith, Voorzitter Bond van Wapenbroeders, Afdeling Amstelland 5	
Toespraak mw. Eliza Thomson, “het lot van de vergeten slachtoffers, de Romusha’s”	6

Toespraak dhr. B.J. Diazoni, Voorzitter Stichting Herdenking Gevallen en Slachtoffers in Nederlands-Indië

Goeden avond Dames en Heren, Jongens en Meisjes,

Namens de Stichting Herdenking Gevallen en Slachtoffers in Nederlands-Indië, heet ik u, Hooggeëerde Gasten, Vertegenwoordigers van de bij de herdenking van de oorlog betrokken organisaties, Slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog, Indische mensen van de tweede en derde generatie en alle overige belangstellenden, heel, heel hartelijk welkom. Fijn, dat u allen hier aanwezig kunt zijn!

Allereerst wil ik melden dat wij op 9 mei j.l afscheid hebben moeten nemen van Pans Schomper, hij was de schrijver van het boek “Indië Vaarwel”. Wij, als Nederlands-Indische gemeenschap, zijn hem dankbaar voor zijn grote inzet om de herinnering levend te houden aan dit deel van onze gezamenlijke geschiedenis. Pans hield van mensen en de mensen hielden van Pans. Moge hij rusten in vrede.

Morgen, dames en heren, is het 65 jaar geleden dat Japan op 15 augustus 1945, na een bezetting van bijna 4 jaar vol terreur en onderdrukking, eindelijk capituleerde en het einde van de 2 e Wereldoorlog een feit werd. Amerika werd en wordt door velen vaak verguisd voor het gooien van die atoombommen op Hiroshima en Nagasaki.....maar.....juist dat redde het leven van miljoenen mensen, zowel aan onze kant, de geallieerden kant als ook aan de Japanse zijde.

Het einde van de oorlog was voor ons in Indië echter weer het begin van de Indonesische Vrijheidsoorlog wat weer 5 jaar oorlogsellende gaf. Na de soevereiniteitoverdracht aan Indonesië moesten ruim 300.000 ontheemde Indische Nederlanders het land verlaten en naar het veilige maar kille Nederland gaan.

Lange tijd werd hier in dit land ons leed ontkend. De Nederlanders hadden het te druk met de verwerking van hun eigen oorlogsverleden en sloten zich af voor nog meer leed. Men vond dat wij daar maar beter over moesten zwijgen. Wij moesten ons maar zo snel mogelijk aanpassen. Dat wij treurden over ruim 34.000 doden, over de eindeloze honger

en angst waaronder we hadden geleden en over de grote trauma's die we hadden opgelopen door de vernederingen, afranselingen en het bijwonen of ondergaan van allerlei gruwelijkheden, werd pas in jaren '80 voor het eerst publiekelijk hier en daar onderkend. Er kwamen initiatieven van particulieren en sommige gemeenten, zoals Amstelveen bij monde van toenmalig wethouder Van den Heuvel, werkten graag mee, dat stille zwijgen te doorbreken. Ja, zelfs de Nationale overheid zag de onevenwichtigheid tussen de slachtoffergroep en van Nederland en die van Nederlands-Indië.

In 1988 kwam er het Nationale Indië monument in Den Haag en in 1994 volgde ons monument hier. Pas in 2000 is er een vlagprotocol voor overheidsgebouwen waarin 15 augustus geldt als formele einddatum van de Tweede Wereldoorlog in het Koninkrijk der Nederlanden. In 2001 stelde de Nederlandse regering individuele uitkeringen beschikbaar voor oorlog getroffen en uit Nederlands-Indië via "Het Gebaar" als excuus voor de kille ontvangst.

Dames en heren, wij staan hier bij dit mooie Indië Monument van Ella van der Ven, waarop de woorden staan: 'N SPIEGEL-HET VERLEDEN-DE TOEKOMST-WEERSPIEGELING-WIJ WAREN ER-WIJ ZIJN HIER-HEDEN-TEZAMEN-BIJEEN om alle gevallen te gedenken en te eren omdat wij dankzij hun offers nu al 65 jaren in vrede hebben kunnen leven. Dit verplicht ons wel om te werken aan een wereld in vrede, want alleen in die geest, zijn hun offers niet voor niets geweest. Ik dank u voor uw aandacht.

Toespraak dhr. mr. J.H.C. van Zanen, Burgemeester Gemeente Amstelveen

De zeer oude zingt
'... *Er is niet meer bij weinig*
Noch is er minder
Nog is onzeker wat er was
Wat wordt, wordt willoos
Eerst als het is is het ernst
Het herinnert zich heilloos
En blijft ijlings
Alles van waarde is weerloos
Wordt van aanraakbaarheid rijk
En aan alles gelijk
Als het hart van de tijd
Als het hart van de tijd

Alles van waarde is weerloos
Wordt van aanraakbaarheid rijk ...'.

Meneer de Commissaris van de Koningin, Ambtgenoten uit de regio, Dames en Heren, genodigden,

Velen van u zullen uit dit gedicht van Cobra-dichter Lucebert de centrale zin kennen. Het is een zin die zich – volgens mij te recht – een plaats heeft veroverd in de Nederlandse literatuur. Maar hóé toepasselijk is het hele gedicht op deze herdenking.

[“De zeer oude zingt”... Het is een titel in de beste traditie van de literatuur: de gezongen overlevering voor generatie na generatie – “in het hart van de tijd”.]

Het gedicht gaat over voorspoed en tegenspoed, over idealen en idealisten, over hoogmoed en vernedering, over macht en onmacht. Over afscheid... De “zeer oude” in het gedicht vertelt het lied van vers tilling en kwetsbaarheid. De kwetsbaarheid van al die kwesties die beginnen als groots, ernstig, imposant. Vernietigend – zo u wilt.

Kwesties die na verloop van tijd vervagen en verworden tot bijna onbegrepen echo's uit het verleden: ‘wat wordt wordt willoos’ en vervaagt ‘weerloos’ - ‘heilloos’ en ‘ijlings’. Als herinneringen. Die ten slotte deel uitmaken van het ‘hart van de tijd’. Er is weinig nodig om de parallel met deze herdenking te ontdekken. Samen houden we een kwetsbare herinnering levend aan alle trieste zaken die zich decennia geleden afspeelden in het verre Indonesië.

Samen vertellen we het van pijn doordrenkte lied en geven het door. In het besef hoe weerloos de herinnering. Als alles van waarde dat weerloos is en dat daarom alleen met de grootste zorg moet worden omgeven.

Eind juli bezocht ons gezin Indonesië. In Jakarta waren wij het meest dicht in de buurt van Kampong Makassar in het zuiden van de stad. Op zo'n acht kilometer van Meester Cornelis, niet ver van de hoofdweg naar Buitenzorg. De plek waar de moeder van mijn echtgenote het leed – veel leed met veel anderen - aan den lijve ondervond. Indrukwekkend. Voor ons bijna tastbaar. In het hart van deze tijd.

Dames en heren, Het thema van deze herdenking zijn de Romusha's. De geronselde autochtone bevolking, die slavenarbeid en troostdiensten moest verrichten. Zij worden later tijdens deze herdenking 'in het hart van de tijd' geplaatst. Terecht. Opdat wij niet vergeten...

Wij gedenken hen en al die anderen die de verschrikkingen in Nederlands-Indië doormaakten. Met deze herdenking steunen wij al degenen – de gevallen en slachtoffers - die daardoor voor het leven getekend zijn.

In dankbaarheid en met veel respect.

'In het hart van de tijd'.

Toespraak dhr. W. van Lith, Voorzitter Bond van Wapenbroeders, Afdeling Amstelland

Excellentie, Generaals, Burgemeesters, Dames en Heren, Jongens en Meisjes.

Duizenden monumenten herinneren ons aan de Tweede Wereldoorlog. Of aan oorlogen en vredesmissies van daarna. De Nederlandse regering beslist over uitzendingen en dan gaan jonge mensen in uniform ver over zee. Zo gaat het al eeuwenlang.

Deze jonge mensen riskeren hun leven en hun ouders, broers, zusjes, partners en eventuele kinderen wachten gespannen hun veilige terugkeer af.

Zij vechten in een land wat niet hun geboorteland is en waar ze nog nooit zijn geweest. Waar het snikheet kan zijn, waar beesten en enge insecten zijn, de een nog linker dan de andere. Waar de vriendelijk lijkende plaatselijke bevolking vaak een dubbele agenda blijkt te hebben. Waar grote groepen mensen je haten terwijl ze je niet eens kennen. Dat gebeurt nu en dat gebeurde toen ook in Nederlands-Indië.

En dan, als ze het overleefd hebben, dan komen die jonge mensen terug, hier in Nederland. Ze zwaaien af in een maatschappij die niet of nauwelijks wil horen hoe erg het daar soms was. Ze voerden daar een oorlog die de regering wilde steunen maar waar de man in de straat vaak nauwelijks of niet een boodschap aan had. Ze zijn er trots op hun land gediend te hebben. Ze ondervinden echter vaak weinig begrip bij de mensen om hun heen of wanneer zij een baan zoeken in de burgermaatschappij.

Deze uitgezonden jonge mensen zoeken en vinden wel begrip, steun en geborgenheid bij het Veteraneninstituut. zelfs bij organisaties zoals de onze, de Bond van Wapenbroeders. En niet te vergeten de belangenbehartiger van de Nederlandse Veteraan “Het Veteranenplatform”

De gedeelde ervaring van toen is je kameraadschap van nu. Zij voelen zich vaak hun hele leven verbonden met het land waar zij vrede wilden komen brengen. Daarom zijn zij vandaag ook hier.

Met een nieuwe wet Veteranenzorg in de maak en het alternatief waar ook aan gewerkt wordt door de militaire vakbonden en politiek en de discussies die daar nu al in de media over gevoerd worden –zoals u wellicht zelf al hebt gelezen- merkt u dat vrede brengen en handhaven een ervaring met grote consequenties is voor de jonge mensen die dat voor elkaar moeten boxen. Zij verdienen waardering, erkenning en een goede nazorg.

De jongens die in Nederlands-Indië moesten of wilden dienen, vonden bij terugkeer geen erkenning, weinig nazorg of begrip voor wat zij hadden meegemaakt. Hun doden, de doden die in Nederlands-Indië vielen voor de Nederlandse zaak, die gedenken wij daarom ook vandaag bij dit monument.

Dank u.

Toespraak mw. Eliza Thomson, “het lot van de vergeten slachtoffers, de Romusha’s”

Lieve mensen,

Tijdens de oprichting van dit monument, heb ik van begin af aan gezegd dat dit is bedoeld voor allen die onder de Japanse bezetting hebben geleden. Dat zijn de binnenkampers, de buitenkampers, maar ook de geïnterneerde Australiërs, Engelsen, Nieuw Zeelanders en anderen. Ook de Hollandse jongens die daar hebben gevochten tijdens de woelige jaren na de Japanse capitulatie.

Vandaag wil ik het hebben over, “de vergeten oorlogsslachtoffers”, want ook voor hen is dit monument. Dat zijn de Indonesiërs die onder valse voorwaarden en met mooie beloften werden geronseld voormeedogenloze zware slavenarbeid, de ROMUSHA’s. De naam Romusha is het Japans voor arbeider, echter een juistere benaming is: Dwangarbeider.

Werkprojecten waarbij de Romusha’s werden ingezet, waren: Birma- en Pekan Baru spoorwegen, de bouw van vliegvelden & wegen, de Neyama-tunnel in Oost Java, maar ook in kolenmijnen o.a. in Japan. Bij alle projecten was de sterfte hoog, ca. 50 %, maar afhankelijk van het project ook wel hoger. Het werk aan de Neyama-tunnel was zó zwaar en de honger zó groot dat er per dag 100 Romusha’s stierven.

Ook het werk aan de Birma spoorweg evenals aan de Pakan Baru spoorweg in Sumatra was moordend. De Pakan Baru was de dodenspoorweg door het oerwoud. Hier stierven 2500 krijgsgeslagen en 25000 Romusha’s door verdrinking, uitputting, ondervoeding, tropische zweren en ziekten. 90 % van de geronselde Romusha’s heeft het niet overleefd. Bij de aanleg van beide spoorwegen, waren er velen die trachtten weg telopen. Als ze werden gepakt, dan werden ze gedood. Als de zij niet stierven in hun kampen, bleven ze welde laatste adem uit, onverzorgd en meestal ongezien, in de wildernis van het oerwoud.

Een menselijk wezen, een “jongere broeder” zoals de Japanners ze noemden, een Indonesiër die zijn land en volk wilde dienen, maar gecrepeerd als een dier. Zonder respect voor de dode, bleef het lichaam gewoon liggen. Een begrafenis was er niet bij.

Voor de oorlogsprojecten buiten Java werden Romusha’s en krijgsgeslagen verscheept. Deze schepen waren te vol beladen met honderden krijgsgeslagen, (waaronder de bekende tekenaar Charles Burki) en duizenden Romusha’s. In de nacht van 24 op 25 juni 1944 werd de Junyo Maru getorpedeerd door een Britse onderzeeër. Burki en nog enkele anderen overleefde de ramp.

De ramp met de Junyo Maru is in Nederland niet of nauwelijks bekend, terwijl het één van de grootste scheepsrampen in de geschiedenis is geweest en vele malen groter dan de ondergang van de Titanic. 5620 mensen vonden hier de dood, waarvan 4000 Romusha’s en 1620 krijgsgeslagen.

Er werden meerdere schepen met geslagen getorpedeerd door Britse onderzeeërs. Dit kon gebeuren omdat de Japanners de regels van de conventie van Genève aan hun laars laptten.

In 1993 bleek pas uit het blootleggen van massagraven aan de Birma spoorweg dat er sprake is geweest van massaliquidatie door de wijze waarop de Romusha’s werden behandeld. De Romusha’s. werden tewerkgesteld in hete, onherbergzame streken waar veel malaria voorkwam.

Hun werk was uiterst zwaar en daar stond geen verzorging tegenover. Te weinig voeding, geen kleding en veel te laag loon, dat ze overigens nooit hebben ontvangen. Ze kregen veel slaag. Het eten in de kampen bestond veelal uit stijfselpap en ratten.

De Romusha's werden slechter behandeld dan de krijgsgevangenen. Ook zijn er veel oorlogsmisdaden gepleegd bij de aanleg van de Birma spoorweg zoals: doorsteken van de trossen, onthouden van voedsel, slaan en doodtrappen.

De Romusha's lijdende aan cholera werden in een massagraf gedreven en levend verbrand. Generaal Tanabe werd na de oorlog als 1e verantwoordelijk gesteld voor deze oorlogsmisdaden. Op 30 december 1948 is hij ter dood veroordeeld.

De overleden krijgsgevangenen en burgergeïnterneerden liggen grotendeels begraven op erevelden. Voor de overleden Romusha's zijn er bijna geen begraafplaatsen, geen begrip of enige belangstelling. Niet in Nederland, maar ook niet in Indonesië.

Deze circa 2,5 miljoen doden – en dat is een conservatieve inschatting van Dr. Lou de Jong van het NIOD; de Indonesische regering schatte begin 1950 het dodenaantal op 4 miljoen. Deze mensen zijn de vergeten slachtoffers en dat is een SCHANDE!!

Niet alleen de Indonesische mannen waren slachtoffer, maar ook vele Indonesische vrouwen waren dat, omdat zij op barbaarse wijze werden gedwongen om seksuele diensten te verlenen aan Japanse soldaten en officieren. De vrouwen werden daartoe opgesloten. De meeste vrouwelijke Romusha's hadden zich vrijwillig ingeschreven voor verpleeg- en hulpdiensten, om kort daarna te ontdekken dat zij in bars en bordelen terecht waren gekomen. Indonesische meisjes uit aristocratische families van midden-Java kregen een aanbod voor een studiebeurs in Japan.

Ook deze meisjes werden bedrogen, want zij gingen naar bordelen in Semarang i.p.v. naar het hun beloofde Tokio. De meisjes werkten van 's morgens 9 tot 's avonds 6 voor de soldaten en dan daarna nog eens, soms tot in de late avond, voor de officieren. Door ziekten, uitputting en zelfdoding overleefden slechts 25 % van de vrouwelijke Romusha's.

In het Tokio tribunaal van april 1946 tot nov. 1948 werden diverse doodstraffen en gevangenisstraffen uitgesproken. Deze doodstraffen werden, op uitzonderingen na, niet voltrokken. Door de regering in Den Haag werd besloten om het verzoek van Japan tot gratie, te honoreren.

Voor de Romusha's hebben de krijgsraden geen procedure gestart bij gebrek aan verzoek daartoe. De waarheid is domweg dat er nooit aan is gedacht. Het lot van de Romusha's is door de pers en politiek in Nederland en Nederlands- Indië volstrekt genegeerd.

Ach, Romusha, jij geloofde in de Japanner door hun schitterende propaganda! Je verliet vrijwillig je huisje in de Desa! Jij had hoge idealen! En wat was je beloning? Een eenzame dood....., of als je levend terugkeerde, was je gezondheid aangetast, je lichaam voorgoed een wrak.

Lieve mensen,

De Romusha's, déze mannen en déze vrouwen, zij zijn: "DE VERGETEN OORLOGSLACHTOFFERS".